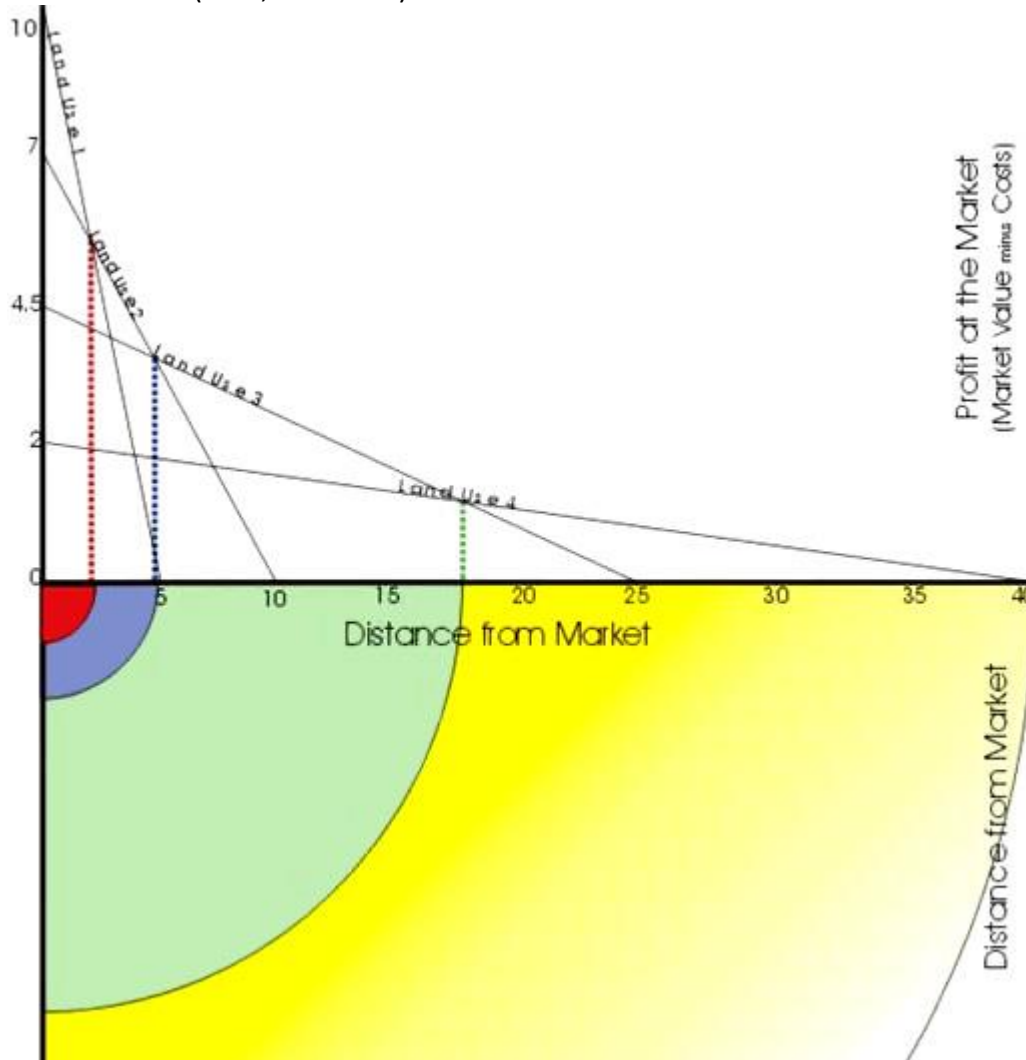

Landbruk og distriktspolitikk

SR 21/10 2015

A. Modell: Landbruk og lokalisering - Von Thünen (1783-1850)

To elementer: (i) Lønnsomhet ved alternative produksjoner ved prisen i markedet (senteret) og (ii) Transportkostnader (inkl. verdiforringelse pga holdbarhet) ved ulik avstand til markedet. Produkter med dårlig holdbarhet tålte ikke lang frakt, og produsenter lokalisert nær markedssenteret (ring 1) fikk best avkastning ved denne type produksjonsspesialisering (fersk melk, lagringssvake grønnsaker etc.). I neste ring (2) produkter med høye fraktkostnader (for eksempel ved), i neste (3) produkter med noe lavere fraktkostnader, for eksempel kjøtt, og mest perifert (4) holdbare produkter med lave transportkostnader på verdibasis (korn, smør etc.)

B. Framveksten av ordninger som påvirker lokalisering av jord- og husdyrbruk

Mange ordninger som har en distriktspolitisk effekt, dvs. de påvirker lokalisering av produksjonen, ble innført for å realisere andre mål enn distriktspolitiske hensyn.

1915-30

Utjamning av regionale forskjeller i kornprisene

{1915: Korntoll}

1926: Korntrygd (subsider for korn brukt på egen gård)

1929: Statens kornmonopol: Kjøpeplikt for korn. Lik pris over hele landet (fraktutjevning)

{Opprinnelig matkornmonopol. Fikk enerett på import av kraftfor 1951. Privatisert 1995}

Mål for politikken: Forsyningssikkerhet (produksjon)

1930-75

Ordninger som reduserte ulempen med avstand til markedene, for eksempel:

1930/31: Melkesentraler – utjevning av prisforskjeller som skyldtes ulik melkeanvendelse (melk, smør etc.) innen regionen

1942: System for landsutjevning av melkeprisen: Riksgrunnprisen. {Men meierier med lave kostnader kunne betale høyere produsentpris enn de med høyere kostnader}

1952: Frakttilskudd kjøtt, fisk, melk

1954: Frakttilskudd kunstgjødsel, kalk, silovæske

Støtteordninger:

Tilskuddsordninger for bygg og melkeproduksjon i enkelte fjord- og fjellbygder (etablert under krigen).

Regional «kanalisering» av husdyrproduksjonen til distriktene:

1951/52: Kanaliseringspolitikken

Årsak: Overproduksjon av melk

Virkemidler: Gjøre kornproduksjonen så lønnsom at bønder med gode forhold for korndyrking (og alternative jobbmuligheter) sluttet med husdyr. Hvetepriis minimum 1,5 x gj.sn. melkepris, etc.

Differensiering av tilskudd:

1964: Regionalt differensiert driftstilskudd

Mål for politikken: Primært bidra til å heve bøndernes inntekter

1975-1993:

Opptrapping fra 75 med en rekke regionalt differensierte støtteordninger for drift og

investeringer.

Husdyrkonsesjonsloven 1975

Melkekvoteordningen 1983. (Delvis omsettbare fra 2003, men *innen fylket, se under*)

Distriktsmeieritillegg 1982-91 (1 mrd til produsenter i 10 regionale meierier)¹

{TINE - konsern med lik melkepris fra 2002: Full prisutjevning for melk realisert}

Mål for politikken: Inntektsmål, Produksjonsmål (selvforsyning), Dostriktsmål (bosetting/sysselsetting i distriktene) og Miljøsmål

1993-2013:

Ot.prp. 8 1992-93: «Robust landbruk» – dvs. lavere korn- og kraftforpriser, dermed også lavere kostnader i kraftforkrevende husdyrproduksjoner

2003: Omsettbare melkekvoter – innen fylket. «Nesten» umulig for kornbønder å starte opp igjen med melkeproduksjon

2001: Ny markedsordning for korn:

Norske felleskjøp markedsregulator

Kjøpeplikt oppheves.

Garantert pris erstattet med et målprissystem.

Subsidert frakt fra overskuddsområder til underskuddsområder.

(kap. 7.7.2 i St.prp. nr 92 (2000-2001))

Mål for politikken: Tilpasse landbrukspolitikken til nye internasjonale handelsregimer (EØS og WTO)

C. Hvorfor distriktspolitikk?

Fra 1950-tallet ble det rettet stadig mer oppmerksomhet mot den store fraflyttingen fra utkantstrøk. Det ble etter hvert innført en rekke politiske tiltak som skulle bidra til å stimulere næringsutviklingen i utkantstrøk. I 1960 ble så Distriktenes utbyggingsfond (DUF) etablert som et redskap for å fremme nye arbeidsplasser i områder med mangel på arbeidsplasser. DUF er nå erstattet med Innovasjon Norge. Det ble også innført andre typer ordninger som skulle favorisere næringsutvikling i utkantstrøk. Det økte fokuset på bosetting og sysselsetting i distriktene gjorde det trolig legitimt å vektlegge landbrukets betydning for sysselsettingen i utkantstrøk. Distriktspolitiske argumenter fikk dermed en mer sentral plass i landbrukspolitikken, og distriktspolitiske mål fikk en sentral plass i landbrukspolitiske dokumenter, spesielt fra perioden etter opptrappingsvedtaket i 1975. (Kilde: Wikipediaartikkel om Norsk planleggingshistorie).

¹ 6 øre per liter til produsenter tilsluttet meieri som ble med i fusjonerte Distriktsmeieriselskaper (Espeli mfl. 2006: Melkens pris, s. 148f)

D. Hovedelementer i dagens landbrukspolitiske modell

Grensevern: Gir rom for politisk styring av produksjonen – m.h.p. struktur og distrikt

Strukturpolitikk: Gir rom for produksjon i «næringsssvake» distrikter

- Husdyrkonsesjon
- Melkekvoteordning (maksgrenser og fri omsetning innen fylket)
- Strukturdifferentierte støtteordninger – gjør stordrift mindre lønnsomt

Rekrutteringspolitikk: Odels- og konsesjonslov. Formål: Jorda eies av de som driver den. Effekter?

Markedsregulering og prisutjevning med mer for melk: Lik melkepris for alle produsenter

- Prisdiskriminering og prisutjevning
- Transportkostnader fra gård til meieri dekket av produsentfelleskapet

Frakttilskudd kjøtt, egg, korn, kraftfor (343 mill jbr. Avtalen 2013): Reduserer ulemper med avstand til markedet/forbrukerne

Regionalt differensierte støtteordninger.

Soneinndeling av landet:

1. «Sentrale» Østlandkommuner
2. Jæren
3. Noen litt mindre sentrale deler av Østlandet og Rogaland
4. Storparten av Trøndelag
5. Storparten av Vestlandet, Agder og «perifere» deler av Østlandet, Rogaland og Trøndelag
6. Nordland og mesteparten av Troms
7. Finnmark og noen kommuner nord i Troms

De fleste «tunge» støtteordninger er differensiert etter distrikt. Mest i Nord-Norge, og som regel minst på Jæren og sentrale deler av Østlandet.

E. Regjeringens politikk – oppsummering av regjeringsplattformen oktober 2013

-Grensevern: Redusere grensevernet, dvs. tollbeskyttelsen (av "hensyn til norske forbrukere")

-Struktur- og rekrutteringspolitikk:

Oppheve konsesjonslov (herunder prisregulering og boplikt), oppheve delingsforbudet (i jordloven), og arbeide for å oppheve odelslovens grunnlovsvern. (Det er en egen paragraf i grunnloven som slår fast at odels og åsetesretten ikke må oppheves. Det er en omfattende prosedyre som må følges ved grunnlovsendringer, og odelsloven kan selvsagt ikke oppheves før denne paragrafen er endret).

Åpne for bruk av aksjeselskapsformen i landbruket.

Øke konsesjongrensene i husdyrkonsesjonsloven

-**Støtteordninger og skatt:** Forenkle systemet for støtteordninger, og (over tid) redusere omfanget av budsjettstøtten (i takt med at konsesjongrensene økes). Vri virkemiddelbruken over fra produksjonsnøytrale støtteordninger til prisstøtte og andre ordninger som fremmer økt produksjon (hvilket må skje innenfor de grenser som WTO-avtalen setter). Utvidet bruk av skattefradragordninger i landbruket.

-**Distriktpolitikk:** Distriktpolitiske hensyn skal ikke veie like tungt ved utforming av landbrukspolitiske virkemidler. Det skal satses på alternativ næringsutvikling i distriktene som supplement og/eller erstatning for landbruk.

-**Markedsregulering:** Gjøre markedsreguleringsordningene "mer uavhengige av" landbrukssamvirket (for å stimulere til økt konkurranse mellom samvirkene og private aktører)